

SISTEM PERBANKAN ISLAM DI MALAYSIA: SEJARAH PERKEMBANGAN, PRINSIP DAN AMALANNYA

Oleh:
Joni Tamkin Borhan

Abstract

This article discusses the historical development of Islamic Banking System in Malaysia followed by the establishment of the interest-free banking schemes, the principles of profit and loss sharing and the operation of Malaysian Islamic banking system based on the Syari'ah Principles of Fiqh Mu'āmalāt.

PENDAHULUAN

Artikel ini membincangkan sejarah perkembangan Sistem Perbankan Islam di Malaysia sebelum penubuhan Bank Islam yang pertama iaitu Bank Islam Malaysia Berhad (BIMB), prinsip-prinsip perkongsian untung dan rugi yang menjadi asas operasi perbankan Islam dan bentuk-bentuk operasi serta amalan perniagaan perbankan Islam di Malaysia.

SEJARAH PERKEMBANGAN PERBANKAN ISLAM DI MALAYSIA

Bank¹ Islam atau perbankan Islam (*Islamic banking*) ialah institusi yang diwujudkan untuk menyediakan kemudahan dan perkhidmatan bank khususnya kepada umat Islam dengan cara yang berlandaskan kepada hukum Syari'ah.² Sementara Sistem Perbankan

¹ Perkataan bank berasal daripada perkataan Itali iaitu *'banco'* yang bererti kepingan papan tempat meletak buku atau sejenis meja iaitu *'bench'*. Kemudian penggunaannya telah diperluaskan kepada meja (*counter*) tempat penukar wang yang digunakan oleh pemberi pinjam dan penukar wang di Eropah pada abad pertengahan untuk mempamerkan wang mereka. Dari sinilah bermulanya perkataan bank. (Lihat *The New Encyclopaedia Britannica*, Vol. I, Chicago, 1985, h. 872). Penukar wang semasa urusan bank zaman purba memainkan peranan penting sebagai pengawal bank (*banco* atau *bench*). Pengusaha bank pada abad pertengahan akan dimusnahkan oleh orang ramai jika dia gagal dalam urusannya dan dari sinilah timbulnya perkataan bankrup. (*Thomson's Dictionary of Banking*, h. 53).

² Rosli Mahmood, *Konsep Asas Perbankan*, DBP, Kuala Lumpur, 1994, h. 15; *Kamus Perbankan*, DBP, Kuala Lumpur, 1998, h. 12.

Islam pula bermaksud satu rangka kerja institusi perbankan dan kewangan yang prinsip perjalanannya dan amalannya berlandaskan kepada Syari'ah untuk merealisasikan keadilan pengagihan kekayaan dan pendapatan.³ Sejak dahulu lagi umat Islam di seluruh dunia amnya dan di Malaysia khususnya berhasrat untuk melihat tertegaknya sistem perbankan Islam (SPI) dalam dunia perbankan dan kewangan negara. Umat Islam telah mengamalkan beberapa transaksi yang bebas daripada amalan bunga seperti amalan jual janji. Ia diamalkan kerana mereka tidak mahu terlibat dengan pembiayaan pinjaman yang berasaskan bunga yang diuruskan oleh institusi ceti pada waktu berkenaan.

Jual janji (*conditional sale*) (*bay' al-wafā'*) adalah antara budaya muamalat masyarakat Malaysia terutamanya kepada para petani di Kedah, Perlis, utara Perak dan Kelantan sebelum zaman penjajahan lagi. Dari sudut bahasa *bay'* bererti jual beli dan *al-wafā'* bererti pelunasan atau penunaian hutang. Para ulama' Fiqh mentakrifkannya sebagai jual beli yang dilakukan oleh dua pihak yang terdapat syarat bahawa barangan yang diadakan itu boleh dibeli semula oleh penjual apabila tamat tempoh masa tertentu yang dipersetujui bersama.⁴ Bentuk transaksi ini adalah bertujuan untuk mendapatkan modal yang bebas daripada riba dalam usaha penanaman padi dan seumpamanya tanpa perlu menemui ceti atau mana-mana institusi kewangan yang mengamalkan riba.⁵

Akad ini pada asalnya banyak diamalkan oleh penduduk di Asia Tengah (Bukhārā dan Balkh) pada pertengahan abad ke-5 Hijriyyah untuk mengelakkan daripada mendapatkan pinjaman yang terlibat dengan unsur riba dan sampai ke Timur Tengah kemudian dari itu.⁶ Akad yang menjadi budaya masyarakat setempat ini diamalkan bertujuan mendapatkan kemudahan kredit tanpa terlibat dengan amalan

³ Lihat *Majallah al-Bunūk al-Islāmiyyah*, Dhu al-Qā'idah, 1399, Qāherah, h. 22; Sudin Haron, *Prinsip dan Operasi Perbankan Islam*, Berita Publishing Sdn. Bhd., KL, 1996, h. 2; Abdul Halim Ismail, "Bank Islam Sebagai Satu Institusi Pembangunan Masyarakat Islam" dalam Muhammad Syukri Salleh (ed.), *Konsep dan Pelaksanaan Pembangunan Berteraskan Islam*, Penerbit Universiti Sains Malaysia, 1990, h. 69.

⁴ Al-Zarqā', *Sharḥ al-Qānūn al-Sūrī: al-'Uqūd al-Musammah*, Dār al-Kitāb, Damsyiq, 1968, h. 23; *al-Mawsū'ah al-Fiqhiyyah*, J. 9, Kuwait, 1987, h. 48-49.

⁵ W. E. Maxwell, "The Law and The Customs of the Malays with Reference to the Tenure of Land", *Journal of the Straits Branch of the Royal Asiatic Society*, No. XIII, June, 1884, h. 123; Cf. M. B. Hooker, *Reading in Malay Adats Laws*, Singapore, 1970, h. 354-361; J. M. Gullick, *Malay Society in the Late Nineteenth Century*, Singapore, 1987, h. 98-149. Amalan jual janji ini diakui oleh Kanun Tanah Negara, Seksyen 4 (2).

⁶ 'Abd al-Rahmān al-Ṣābūnī, *al-Madkhal li Dirāsah al-Tashrī' al-Islāmī*, Maṭba'ah al-Riyād, Damsyiq, 1980, j. 1, h. 64.

riba. Akad ini ialah penjualan tanah atau harta tetap milik penjual kepada pembeli dengan janji untuk membeli semula dalam tempoh masa tertentu (umpamanya 2-3 tahun). Dalam tempoh itu pembeli boleh mengguna dan menduduki tanah tersebut. Jika tempoh yang dijanjikan penjual gagal untuk membeli semula hartanya, ia akan berpindah milik kepada pembeli.⁷

Budaya akad jual janji ini telah mendapat perhatian dalam perundangan oleh hakim-hakim Inggeris dalam keputusan-keputusan yang dibuat. Antaranya ialah kes *Tengku Zahara v. Che Yusuf* (1951 MLJ 1), Hakim Briggs memutuskan bahawa tujuan transaksi jual janji ialah untuk mendapatkan kemudahan kredit (hutang) dan memberikan kepada pemberi pinjam (pembeli tanah) bayaran gantirugi yang sepadan, tanpa terlibat dengan amalan bunga (*usury*) yang mana orang-orang Islam dilarang daripada terlibat dengannya. Dalam kes *Mohamed Isa v. Haji Ibrahim* (1968 1 MLJ 186), Hakim Azmi, ketua Hakim Malaya, telah membuat kenyataan yang sama dan amalan yang menjadi kebiasaan para petani Kedah itu pada dasarnya ialah transaksi jual janji di mana penjual mempunyai hak untuk membeli semula hartanya dan untuk membolehkan pembeli (peminjam wang) mengambil manfaat daripada transaksi yang sah menurut Undang-undang Islam.⁸

Bentuk akad yang menjadi budaya masyarakat setempat ini amat penting untuk dikembangkan dan menjadi asas dalam penawaran produk perbankan Islam terutamanya produk pembiayaan modal. Golongan yang menjadi sasaran kepada produk ini ialah para petani kecil yang mengusahakan penanaman padi, kelapa, kelapa sawit, sayur-sayuran dan seumpamanya jika sekiranya mereka sukar mendapatkan modal daripada sumber yang lain atau kemudahan pinjaman yang ada berasaskan riba.

Untuk menjadikan impian ini menjadi realiti pelbagai usaha dilakukan oleh para 'ulama', ahli-ahli ekonomi Islam dan para pegawai bank di dunia Islam bagi merangka penubuhan bank perdagangan Islam yang beroperasi berdasarkan prinsip-prinsip muamalat Islam.⁹

⁷ Lihat Saleh Buang, "Ke Arah Pengislaman Kanun Tanah negara" dalam Fakulti Undang-undang Universiti Malaya, *Makalah Undang-undang Menghormati Ahmad Ibrahim*, DBP, Kuala Lumpur, 1988, h. 175-176; *Idem*, "The Law of Real Property in Malaysia" dalam *IIIU Law Journal*, Vol. 1(1), Petaling Jaya, 1989, h. 97-98; *Idem*, *Malaysian Torrens System*, Kuala Lumpur, 1989, h. 87-88; cf. S. Gordon, "Contradictions in the Malay Economic Structure" dalam *Intisari*, Vol. I (1), Singapore, 1963, h. 30-32.

⁸ Norhashimah Mohd. Yasin, *Islamization/Malaynization: A Study of the Role of Islamic Law in the Economic Development of Malaysia: 1969-1993*, Kuala Lumpur, 1996, h. 264.

⁹ Traute Wohler-Scharf, *Arab and Islamic Banks*, Paris, 1983; Azlan Khalili Shamsuddin, *Banking and Public Finance in Islam*, Dewan Pustaka Fajar, 1988, h. 23-25.

Akhirnya usaha-usaha tersebut membuahkan hasil dengan tertubuhnya bank perdagangan Islam yang pertama di Dubai pada tahun 1975. Bank Pembangunan Islam (*Islamic Development Bank*) juga ditubuhkan pada tahun yang sama berpusat di Jeddah. Sebelum tahun 1974, telah wujud sebuah bank Islam yang pertama di zaman moden iaitu pada 25hb. Jun 1963 yang terletak di Mit Ghamr, kira-kira 40 Km di Utara Bandar Kaherah, yang diusahakan, antaranya, oleh Dr. Ahmad al-Najjar.¹⁰ Selepas dari tahun 1975 sehingga akhir tahun 1983, dilaporkan terdapat lebih lima puluh buah bank yang beroperasi di seluruh dunia, termasuk di negara-negara bukan Islam. Bank-bank yang ditubuhkan pada period di atas telah menunjukkan prestasi yang membanggakan dan mampu mendatangkan keuntungan. Selain dari itu golongan bukan Islam juga telah mula berurusan dengan bank-bank Islam tersebut.

Institusi kewangan Islam yang pertama sekali diperkenalkan dalam sistem kewangan Malaysia ialah dengan penubuhan Lembaga Urusan dan Tabung Haji (LUTH)¹¹ yang sekarang dikenali sebagai Lembaga Tabung Haji (LTH) pada tahun 1969.¹² Ia adalah sebuah institusi tabungan¹³ dalam sistem kewangan Malaysia yang

¹⁰ Objektif utama penubuhan bank ini ialah untuk menubuhkan sebuah bank luar bandar yang boleh mendidik penduduknya menggunakan sumber-sumber yang mereka miliki dengan sebaik-baiknya tanpa bergantung dengan bank konvensional yang berasaskan riba. Walaupun telah mendapat sambutan dan dokongan yang menggalakkan daripada masyarakat setempat dan para petani, pada tahun 1967, bank ini telah diarahkan ditutup oleh kerajaan Mesir pada waktu itu atas sebab-sebab politik. Pada waktu penutupannya, ia mempunyai wang simpanan para pendeposit sejumlah 1,828,375.00 pound Mesir daripada 40,944.00 pound Mesir pada tahun pertama operasinya (1963/64). Jumlah penyimpan di bank ini juga telah bertambah secara mendadak iaitu daripada 17,560 penyimpan pada tahun pertama operasinya (1963/64) kepada 251, 152 penyimpan pada akhir tahun kewangan 1966/67. Lihat R. K. Ready, "The Egyptian Municipal Savings Bank Project", *International Development Review*, Vol. IX (2), 1967, h. 2-5; Sudin Haron, *op. cit.*, h. 8.

¹¹ Ada sesetengah pengkaji menganggap LUTH sebagai institusi kewangan Islam yang pertama di dunia dan contoh terbaik bagaimana satu institusi kewangan yang khusus seperti itu dapat beroperasi dengan jayanya mengikut prinsip-prinsip Islam. Lihat Ausaf Ahmad, "The Evolution of Islamic Banking" dalam *Encyclopaedia of Islamic Banking and Insurance*, London, 1995, h. 23; Ab. Mumin Ab. Ghani, *Sistem Kewangan Islam dan Pelaksanaannya di Malaysia*, Kuala Lumpur, 1999, h. 327.

¹² Ungku Abdul Aziz, *Pilgrims Economy Improvement Plan*, Kuala Lumpur, 1959; LUTH, *Lembaga Urusan dan Tabung Haji Sebagai Satu Institusi Pelaburan Islam*, Kuala Lumpur, 1980, h. 7-8.

¹³ Ungku Aziz telah mengemukakan kepada Kerajaan pada tahun 1959 sebuah kertas kerja yang bertajuk "Rancangan memperbaiki ekonomi bakal-bakal haji (*Pilgrims Economy Improvement Plan*)" mengandungi cadangan kepada kerajaan supaya menubuhkan sebuah institusi kewangan yang bebas daripada amalan bunga dalam kegiatan-kegiatan kewangannya, sebaliknya berdasarkan

ditubuhkan untuk membolehkan orang-orang Islam menyimpan wang secara beransur-ansur bagi memenuhi perbelanjaan menunaikan fardhu haji¹⁴ dan melibatkan diri dalam bidang penanaman modal dalam lapangan perusahaan, perdagangan, perladangan dan hartanah melalui cara-cara yang halal di sisi Islam.

Ekoran dari kejayaan penubuhan bank-bank Islam di beberapa buah negara seperti di Qatar, UAE, Mesir, Pakistan dan Iran, umat Islam di Malaysia juga telah menyuarakan hasrat supaya bank Islam ditubuhkan di negara ini. Kongres Ekonomi Bumiputera yang diadakan pada tahun 1980 telah meluluskan usul supaya kerajaan membenarkan Lembaga Urusan dan Tabung Haji (LUTH) yang sekarang dikenali sebagai Lembaga Tabung Haji (LTH) menubuhkan sebuah bank Islam untuk mengumpulkan dan melaburkan wang umat Islam dalam bidang-bidang pelaburan yang halal dan menguntungkan. Pada bulan Mac 1981, satu seminar yang bertajuk, "Seminar Kebangsaan Konsep Pembangunan Dalam Islam" telah diadakan di Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM) telah meluluskan resolusi meminta kerajaan mengambil tindakan segera menggubal undang-undang bagi membolehkan penubuhan bank dan institusi kewangan yang beroperasi berasaskan prinsip-prinsip Islam.

Hasrat untuk menubuhkan bank Islam juga telah disuarakan di peringkat negeri oleh kumpulan-kumpulan masyarakat Islam di Malaysia. Usaha untuk menubuhkan bank Islam telah dilaksanakan secara berasingan pada tahun 1980 oleh LUTH, Badan Kebajikan Islam Malaysia (PERKIM) dan orang perseorangan. Hasil dari usaha ini kerajaan telah menerima syor daripada Lembaga Tabung Haji supaya langkah-langkah bagi menubuhkan bank Islam diselaraskan di peringkat kebangsaan. Lanjutan dari itu, pada 30 Julai 1981, kerajaan telah melantik Jawatankuasa Pemandu Kebangsaan (*National Steering Committee*) bank Islam dengan dipengerusikan oleh YM Raja Tan Sri Mohar Raja Badiozaman dan LTH dilantik sebagai urusetia. Bagi menyediakan laporan, Jawatankuasa ini telah merujuk kepada operasi Faisal Islamic Bank di Sudan dan Faisal Islamic Bank di Mesir sebagai panduan.

Antara tugas Jawatankuasa ini ialah:

- i) Mengkaji dan mengenalpasti pelbagai aspek kritikal perbankan Islam seperti asas penubuhan, operasi dan hubungan perniagaan dengan pelanggan dan

kepada pelaburan dan keuntungan. Lihat LUTH, *Tabung Haji As An Islamic Financial Institution: The Operation and Mobilization of Investment Resources In An Islamic Way*, Kuala Lumpur, 1991, h. 2.

¹⁴ Sebelum tahun 1963, orang-orang Islam di Malaysia yang berhasrat menunaikan haji menyimpan wang mereka dalam bentuk wang kertas atau siling di rumah mereka. Amalan ini dianggap sebagai pengagihan sumber yang tidak cekap terutamanya kepada orang-orang Islam di Malaysia. Lihat Muhammad Saleh b. Haji Awang (MISBAHA), *Haji di Malaysia: Sejarah dan Perkembangannya Sejak Tahun 1300-1400H*, Terengganu, 1986, h. 255.

lain-lain institusi kewangan.

- ii) Menguji kesesuaian perbankan Islam dalam konteks Malaysia dari pelbagai sudut termasuk agama, bangsa, sosial dan pembangunan, dan
- iii) Mengemukakan kepada kerajaan satu cadangan penubuhan Bank Islam Malaysia dalam laporan yang lengkap mengandungi aspek-aspek, (i) konsep asas perbankan Islam, (ii) rangkakerja perundangan, (iii) struktur syarikat, (iv) kawasan operasi, dan (v) struktur organisasi.

Laporan Jawatankuasa ini telah dikemukakan kepada kerajaan pada 5 Julai 1982 yang telah mencadangkan beberapa perkara seperti berikut:

- i) Sebuah bank Islam yang menjalankan operasinya mengikut lunas-lunas hukum Syari'ah hendaklah ditubuhkan.
- ii) Bank Islam tersebut hendaklah diperbadankan sebagai sebuah syarikat di bawah Akta Syarikat 1965.
- iii) Oleh kerana Akta Bank 1973 tidak sesuai bagi operasi bank Islam, maka satu peruntukan undang-undang yang dikenali sebagai Akta Bank Islam 1983 hendaklah dicadangkan untuk melesen dan mengawasi bank Islam, dan beberapa pindaan perlu dibuat terhadap akta-akta berkenaan yang sedia ada.
- iv) Bank Negara Malaysia iaitu bank pusat perlu mentadbir Akta Bank Islam 1983.
- v) Bank Islam hendaklah menubuhkan Majlis Pengawasan (Penasihat) Syariah untuk menentukan bahawa ia menjalankan urusniaganya menurut lunas-lunas hukum Syari'ah.

Laporan Jawatankuasa Pemandu Kebangsaan tentang perbankan Islam Malaysia menggariskan tiga asas utama yang seharusnya dilaksanakan dalam operasi dan amalan perbankan Islam iaitu:

- i) Pengharaman riba dan pelaksanaan sistem perkongsian untung dan rugi dalam semua aktiviti ekonomi yang melibatkan wang, kekayaan dan buruh. Konsep perkongsian untung dan rugi harus menggantikan mekanisme bunga dalam operasi perbankan Islam.
- ii) Pengurusan Bank Islam berasaskan kepada transaksi Islam (*fiqh mu'amalat*) supaya aktivitiya tidak berlawanan dengan prinsip-prinsip Syari'ah.
- iii) Menjauhkan semua aktiviti yang berlawanan dengan kepentingan umat Islam. Aktiviti yang tidak selaras dengan kepentingan ummah dianggap sebagai penyalahgunaan kekayaan yang diamanahkan oleh Allah SWT.

RANGKAKERJA PERUNDANGAN

Ekoran daripada penerimaan kerajaan terhadap laporan Jawatankuasa Pemandu berkenaan dan bagi maksud penubuhan Bank Islam di Malaysia, pada Mac 1983 Parlimen telah meluluskan satu akta yang dipanggil Akta Bank Islam (ABI) 1983 yang mula berkuatkuasa pada 7 April 1983 bagi membolehkan Bank Islam menjalankan operasinya berasaskan kepada Syari'ah. Pada masa yang sama Parlimen juga telah meluluskan Akta Pelaburan Kerajaan 1983. Akta ini memberi kuasa kepada kerajaan untuk mengeluarkan sijil pelaburan berasaskan kepada prinsip Syari'ah *al-qard al-hasan*. Akta Bank Islam 1983 bertujuan memberi perlesenan dan mengawal operasi perniagaan perbankan Islam. ABI 1983 digubal berdasarkan Akta Perbankan 1973 pada masa itu, dengan pengubahsuaian dan pindaan perlu, sejajar dengan prinsip dan amalan perbankan Islam. Pada asasnya ia mengekalkan amalan biasa perbankan seperti yang terkandung dalam Akta Bank 1973 yang sekarang telah dipinda menjadi BAFIA 1989, dan memperuntukkan kepada Bank Negara dengan kuasa pengawasan, penyeliaan dan perundangan terhadap bank Islam yang sama dengan bank-bank konvensional yang lain. Menurut seksyen 55 ABI 1983, memperuntukkan bahawa sebarang bank Islam yang ditubuhkan di bawah Akta Syarikat 1965, di samping mematuhi ABI 1983, perlu juga mematuhi Akta Syarikat tersebut dan sekiranya terdapat percanggahan antara ABI dan Akta Syarikat, maka ABI akan mengatasi Akta Syarikat. Kandungan ringkas Akta Bank Islam 1983 tersebut adalah seperti berikut:

- Bahagian I: Tajuk-tajuk singkat, pengumuman, pemakaian dan pendefinisian.
- Bahagian II: Perlesenan Bank Islam.
- Bahagian III: Keperluan kewangan dan tanggungjawab Bank Islam.
- Bahagian IV: Pemilikan, kawalan dan pengurusan Bank Islam.
- Bahagian V: Batasan-batasan dalam perniagaan.
- Bahagian IV: Kuasa pengawasan dan pengawalan terhadap Bank Islam.
- Bahagian VII: Hal-hal lain yang berkaitan seperti *indemnity*, keutamaan tampak dan liabiliti akaun simpanan dan denda terhadap pengarah-pengarah dan pengurus-pengurus.
- Bahagian VIII: Peruntukan untuk pindaan berbangkit yang perlu dibuat terhadap akta-akta lain yang berkaitan untuk membolehkan Bank Islam meneruskan operasinya.

PERBADANAN BANK ISLAM MALAYSIA BERHAD

Bank Islam yang pertama ditubuhkan di Malaysia ialah Bank Islam Malaysia Berhad (BIMB). Ia telah diperbadankan sebagai sebuah syarikat berhad di bawah Akta Syarikat 1965 pada 1 Mac 1983 dengan nama BIMB dengan pejabat berdaftar di Malaysia. Operasi perniagaannya bermula pada Julai 1983 dengan sebuah cawangan di

Kuala Lumpur. Memorandum dan Tataurusannya menggariskan cara dan objektif perniagaan adalah seperti berikut:

“...semua urusan perniagaan yang dijalankan oleh syarikat mestilah mengikut prinsip, peraturan dan amalan Islam. Antara tujuan utama penubuhannya ialah untuk menjalankan urusan perbankan Islam di semua jabatan dan cawangannya. Bank Islam adalah ditegah daripada menjalankan apa-apa sahaja aktiviti perniagaan yang tidak selaras dengan kehendak agama Islam.”¹⁵

Bank Islam Malaysia Berhad yang mempunyai motto Progresif, Profesional dan Mesra mempunyai misi untuk berusaha sedaya upaya menjalankan operasinya sebagai sebuah bank perdagangan yang berasaskan prinsip-prinsip Syari'ah, untuk menyediakan produk-produk dan perkhidmatan-perkhidmatan perbankan secara Islam kepada semua masyarakat dan masyarakat Islam khususnya di Malaysia dengan mencapai keteguhan dan keupayaan berkembang maju dan berdaya saing dari masa ke semasa.

Operasi terpenting BIMB yang berasaskan kepada prinsip-prinsip Syari'ah ialah melaksanakan mu'amalah urusan bank dan kewangan tanpa riba. Dalam perkataan lain amalan mengenakan riba dalam semua urusan perbankan dan kewangan sebagaimana di bank-bank dan institusi-institusi kewangan konvensional digantikan dengan sistem perkongsian untung dan rugi. Sistem perkongsian untung dan rugi ini menjamin keadilan sosial dalam pembahagian untung dan rugi kepada pendeposit, pelabur dan pemilik saham Bank. Penubuhan BIMB bukan semata-mata untuk mendapatkan keuntungan dalam perniagaannya, tetapi juga untuk mencapai matlamat kebajikan sosial, moral dan masyarakat menurut Islam. Dalam hubungan ini, BIMB menetapkan matlamat korporat penubuhannya seperti berikut:

“Matlamat korporat Bank ini adalah untuk menyediakan kemudahan-kemudahan dan khidmat-khidmat bank atas landasan prinsip, peraturan dan amalan Islam pada semua kaum dan rakyat negara ini. Prinsip, peraturan dan amalan ini adalah sebenarnya hukum-hukum muamalah Islam (*Ahkam al-Mu'amalat al-Islāmiyyah*) yang berkaitan dengan urusan bank dan kewangan. Usaha bank untuk menyediakan kemudahan dan khidmat ini akan dilaksanakan dengan mengambil kira daya bidang atau '*viability*' serta

¹⁵ “...all business of the company will be transacted in accordance with Islamic principles, rules and practices”. “...to carry on the Islamic banking business in all its branches and departments and to transact and do all matters and things incidental thereto, or which may at any time hereafter or any place where the company shall carry on business be usual in connection with the Islamic banking business”. BIMB (1997), “*Corporate Profile BIMB*”, h. 2.

Sistem Perbankan Islam di Malaysia: Sejarah Perkembangan, Prinsip dan Amalannya
kemampuannya untuk berkembang dan maju secara berterusan dari masa ke
semasa.”¹⁶

Matlamat-matlamat lain korporatnya adalah seperti berikut:

- Menyediakan kepada pelanggan-pelanggan kemudahan dan khidmat Bank Islam yang paling tinggi kualitinya.
- Mencapai keteguhan dan kadar keuntungan yang baik untuk membolehkannya terus berkembang.
- Memajukan dan mengembangkan pengurusan yang berwibawa dan inovatif yang menganuti sifat amanah dan keprofesionan yang tinggi tarafnya.
- Mewujudkan golongan tenaga kerja yang bermotivasi yang disemai dengan etika kerja yang sesuai serta komited sepenuhnya kepada Bank dan memberikan khidmat yang cekap dan bersopan-santun kepada pelanggan.
- Sentiasa berusaha memelihara kepentingan pemegang-pemegang saham.
- Sentiasa sedar akan kewajipan dan tanggungjawabnya sebagai warganegara institusi Islam.¹⁷

STRUKTUR MODAL

Pada awal penubuhannya BIMB mempunyai modal yang dibenarkan sebanyak RM500.00 juta. Ia dibahagi kepada 499, 999, 999 Syer biasa bernilai RM1.00 sesyer dan satu Syer Keutamaan Hak Istimewa Boleh Tebus bernilai RM1.00. Modal berbayar permulaan BIMB ialah RM80.00 juta yang disumbangkan oleh badan-badan berikut, iaitu:

Pemegang Saham	RM Juta
Menteri Kewangan (Diperbadankan) Malaysia	30
Pemegang Saham	10
Pertubuhan Kebajikan Islam Malaysia (PERKIM)	5
Majlis-majlis Agama Islam Negeri	20
Perbadanan / Yayasan Agama Negeri	3
Perbadanan-perbadanan Peringkat Persekutuan	12
Jumlah	80

Sumber: BIMB

¹⁶ BIMB, *Laporan Tahunan 1985; Idem, Laporan Tahunan 2000.*

¹⁷ BIMB.

Dalam tahun 1991, modal berbayar bank telah diperbesarkan melalui penyusunan semula modal kepada RM133,405,001 dan kesemua syer Bank telah disenaraikan di Papan Utama Bursa Saham Kuala Lumpur (BSKL) pada 17 Januari 1992. Seterusnya pada tahun 1997, sekali lagi Bank melaksanakan penyusunan semula modal yang melibatkan penambahan modal dibenar kepada RM2.0 billion yang terdiri dari 1,999,999,999 Syer Biasa berharga RM1.00 setiap satu dan Syer Keutamaan Hak Istimewa Boleh Tebus bernilai RM1.00 yang dipegang oleh Menteri Kewangan (Diperbadankan) Malaysia. Modal berbayar juga bertambah kepada RM500 juta melalui terbitan bon dan suntikan modal tambahan sebanyak RM313 juta oleh syarikat induk BIMB Holdings Berhad. BIMB Holdings Berhad yang diperbadankan pada 20 Mac 1997 ditubuhkan khusus sebagai sebahagian dari agenda penyusunan semula modal di atas.¹⁸

STRUKTUR KORPORAT¹⁹

Sebelum penyusunan semula struktur modal pada 20 Mac 1997, BIMB mempunyai anak-anak syarikat seperti berikut iaitu al-Ijarah, al-Wakalah, Syarikat Takaful, BIMB Islamic Trust Labuan, BIMB Unit Trust, BIRT dan BS (Holdings). Di bawah BS (Holdings) ialah BIMB Securities, dan di bawahnya ialah BIMSEC Nominees (Asing) dan BIMSEC Nominees (Tempatan).

Selepas penyusunan semula struktur modal BIMB pada 20 Mac 1997, BIMB merupakan salah satu entiti yang terdapat di bawah BIMB Holdings Berhad. Selain BIMB (Bahagian Perbankan), di bawah BIMB Holdings Berhad terdapat Syarikat Takaful Malaysia Berhad (STMB) (Bahagian Takaful), BIMB Securities (Holdings) Sdn. Bhd (Bahagian Pasaran Modal), Syarikat al-Ijarah Sdn. Bhd. (Bahagian Harta), BIMB Institute of Research & Training Sdn. Bhd. (BIRT) (Lain-lain) dan Pembiayaan Perumahan Nasional Sdn. Bhd. (Lain-lain). Di bawah BIMB terdapat anak syarikatnya iaitu Bank Islam (Labuan) Ltd. yang beroperasi di Labuan, al-Wakalah Nominees (Tempatan) Sdn. Bhd., BIMB Unit trust Management Berhad, BIMB International Islamic Unit Trust (Labuan) Sdn. Bhd dan BIMB Foreign Currency Clearing Agency Sdn. Bhd. Di bawah Syarikat Takaful Malaysia Berhad (STMB) terdapat anak syarikatnya iaitu Asian Re-Takaful International (Labuan) Ltd. yang beroperasi di Labuan. Di bawah BIRT terdapat BIRT Academic Services Sdn. Bhd. Sementara anak-anak syarikat BIMB Securities Sdn. Bhd. Pula ialah BIMSEC Asset Management Sdn. Bhd., BIMSEC Nominees (Asing) Sdn. Bhd. dan BIMSEC Nominees (Tempatan) Sdn. Bhd.

¹⁸ BIMB.

¹⁹ BIMB Holdings Berhad, *Laporan Tahunan 2000*, hal. 2-8.

BIMB diuruskan oleh sebuah Lembaga Pengarah yang diketuai oleh seorang Pengerusi, Timbalan Pengerusi, Pengarah Urusan dan sembilan ahli. Sementara pihak pengurusan Bank diketuai oleh Pengarah Urusan, dibantu oleh Pengurus Besar Kanan dan lima orang pengurus mewakili bahagian-bahagian tertentu termasuk urusan bank korporat, kewangan dan urusan bank runcit.

SKIM PERBANKAN ISLAM (SPI)

Kejayaan penubuhan bank-bank Islam di Timur Tengah²⁰ dan lain-lain negara²¹ dalam bentuknya yang moden menjadi pendorong yang kuat kepada masyarakat Islam di Malaysia untuk mendesak kerajaan menubuhkan Bank Islam yang berasaskan kepada prinsip-prinsip Syari'ah. Akhirnya melalui usaha banyak pihak, bank Islam yang pertama di Malaysia dengan nama Bank Islam Malaysia Berhad (BIMB) ditubuhkan dengan modal dibenar RM500 juta dan berbayar RM80 juta, dan memulakan operasinya pada Julai 1983.²² Penubuhan BIMB dan pembentukan beberapa instrumen kewangan secara Islam sehingga akhir dekad 80-an merupakan fasa pertama pelaksanaan Sistem Perbankan Islam (SPI) di Malaysia. Sementara dekad 90-an merupakan fasa kedua perkembangan SPI yang membawa sistem ini daripada pingiran sistem perbankan di Malaysia kepada arus perdana.²³

SPI²⁴ ini ialah satu skim yang dirangka untuk membenarkan institusi kewangan konvensional menawarkan khidmat perbankan Islam yang dilaksanakan secara berperingkat-peringkat yang melibatkan beberapa fasa. Semua bank perdagangan, bank saudagar dan syarikat kewangan layak untuk menyertai SPI. Fasa pertama yang dilancarkan pada Mac 1993 melibatkan tiga buah bank perdagangan yang terbesar di

²⁰ Younes Altamimi, "The Experience of Islamic Banks in the Middle East" dalam Butterworths Editorial Staff, *Islamic Banking and Finance*, London, 1986, h. 28-38.

²¹ Waqar Masood Khan, *Towards an Interest-Free Islamic Economic System*, Leicester, UK, 1985, h. 90-93.

²² Abdul Halim Ismail, "Bank Islam Malaysia Berhad: Establishment and Operations" Kertas Kerja *International Conference on Islam and Technology*, UTM, Kuala Lumpur, Dec. 1983; *Idem*, "Bank Islam Malaysia Berhad: Structure and Functions," Kertas Kerja *Seminar on Current Trends and Development of the Banking Industry in Malaysia*, Kuala Lumpur, 1983; "Islamic Banking in Malaysia", dalam *Banker's Journal*, No. 52, (April 1989), h. 63-65; Sheraz Naughton dan Bala Shanmugam, "Interest-Free Banking: A Case Study of Malaysia" dalam *Journal of Islamic Banking and Finance*, Vol. VII (3), 1990, h. 46.

²³ Nor Mohamed Yakcob, *Teori, Amalan dan Prospek Sistem Kewangan Islam di Malaysia*, Kuala Lumpur, 1996, h. vii.

²⁴ SPI ini asalnya dinamakan sebagai Skim Perbankan Tanpa Faedah (SPTF) dan diubah namanya kepada SPI pada tahun 1994.

Malaysia iaitu Malayan Banking Berhad, Bank Bumiputera Malaysia Berhad dan United Malayan Banking Corporation Berhad.²⁵ Ketiga-tiga buah Bank ini diberikan kebenaran untuk menawarkan kemudahan-kemudahan perbankan Islam kepada pelanggan, di samping perbankan konvensional. Antara kemudahan-kemudahan ini ialah akaun deposit pelanggan, pembiayaan pemilikan aset dan pembiayaan perdagangan yang berasaskan prinsip-prinsip Syari'ah seperti *wadi'ah*, *mudārabah*, *bay' bithaman ājil*, *ijārah*, *kafālah* dan *wakālah*.²⁶ Perkhidmatan SPI tersebut telah mendapat respons yang menggalakkan daripada orang ramai. Melalui 281 cawangan ketiga-tiga bank berkenaan, dalam masa kurang daripada 2 bulan, mereka telah berjaya menarik 4,146 pendeposit dan mengumpulkan sejumlah 30 juta deposit.²⁷

Fasa kedua pelaksanaan SPI yang dilancarkan pada 21 Ogos 1993²⁸ melibatkan 10 buah lagi institusi kewangan dan perbankan di Malaysia, antaranya ialah, Perwira Habib Bank Berhad, Arab Malaysian Finance Berhad dan Mayban Finance Berhad. Pada waktu ini keseluruhan cawangan institusi kewangan yang menawarkan SPI berjumlah 440,²⁹ tidak termasuk 44 buah cawangan BIMB.³⁰ Sehingga akhir Disember 1995, jumlah institusi kewangan yang menyertai SPI ialah sebanyak 42 buah dengan jumlah cawangan yang menawarkan kemudahan SPI sebanyak 1472 iaitu 1406 cawangan yang menawarkan SPI/SPTF dan 66 cawangan BIMB.³¹

BANK MUAMALAT MALAYSIA BERHAD

Bank Muamalat Malaysia Berhad (BMMB) yang dianggap Bank Islam kedua di Malaysia ditubuhkan pada 1 Oktober 1999. Ia muncul setelah adanya usaha-usaha

²⁵ *Berita Minggu*, 7 Mac 1993, h. 10; Artikel, "Perkhidmatan Bank Tanpa Faedah," *Al-Islam*, (Kuala Lumpur, April 1993), h. 7.

²⁶ Azhar Abu Samah, "Bank Tanpa Riba dapat Sambutan," *Berita Harian*, 12 Mac 1993; Abdul Monir Yaacob, "Mempraktikkan Institusi Kewangan Islam," *Berita Minggu*, 24 April 1994; Dinsman, "Menerokai Sistem Kewangan yang Adil," *Dewan Masyarakat*, Jan. 1994, h. 6-8; *Idem*, "SPTF Bukan Saingan Sistem Riba," *Dewan Masyarakat*, Mac 1994, h. 11-12.

²⁷ Noor Hayati, "Interest-free Banking Gets Good Respons," *New Straits Times*, 28 April 1993, h. 2.; A Rachel, "Islamic Banking Gains Popularity," *New Sunday Times*, 10 October 1993, h. 26; Dzuljastri Abdul Razak et al, "Skim Perbankan Tanpa Faedah," *Dewan Ekonomi*, Mei 1994, h. 8-9.

²⁸ Bank Negara Malaysia, *Laporan Tahunan 1994*, h. 235.

²⁹ Othman Abu Bakar, "Interest-Free Banking Nationwide in a Year", *New Sunday Times*, 22 August 1993, h. 1; Joni Tamkin b. Borhan, "Bank Islam Malaysia Berhad: Some Issues, Problems and Its Prospects in the Future" dalam *Jurnal Syariah*, J. 7 (2), Julai 1999, h. 114-117.

³⁰ BIMB, *Laporan Tahunan 1993*, h. 10, 67-70.

³¹ Nor Mohamed Yakcob, *op. cit.*, h. 66.

kerajaan untuk memperkukuhkan sektor perbankan Islam bagi memenuhi permintaan masyarakat terhadap perkhidmatan perbankan Islam yang semakin bertambah. Bank ini ditubuhkan hasil daripada penggabungan Bank Bumiputera Malaysia Berhad (BBMB) dan Bank of Commerce Malaysia Berhad yang akhirnya melahirkan Bumiputera-Commerce Bank Berhad dan Bank Muamalat Malaysia Berhad (BMMB).³²

BMMB yang mempunyai kakitangan seramai 1000 orang pada awal penubuhannya dan beroperasi di 40 buah cawangan di seluruh negara termasuk di Sabah dan Sarawak beribu pejabat di Menara Bumiputera, Jalan Melaka, Kuala Lumpur. Ia telah memulakan operasinya dengan dana pemegang saham sebanyak RM30 juta dan pengambilalihan asset Skim Perbankan Islam Bank Bumiputera Malaysia Berhad, BBMB Kewangan dan Bank of Commerce (M) Berhad yang berjumlah RM 3 billion. Dari sudut pemilikan saham pula, Commerce Asset-Holding Berhad (CAHB) memperuntukkan sahamnya sebanyak 30% dalam BMMB, manakala selebihnya adalah milik penuh kerajaan Malaysia.³³

Bank Muamalat yang beroperasi berasaskan prinsip-prinsip Syari'ah dengan dinasihati oleh penasihat-penasihat Syari'ah yang berautoriti menekankan kepada konsep perniagaan secara "*wholesales*" atau borong iaitu menjadikan bentuk-bentuk perniagaan *al-mushārahah* dan *al-mudārabah* sebagai aktiviti utama perniagaannya, bukannya secara "*retail*" atau runcit seperti yang diamalkan oleh institusi-institusi berkenaan dalam Skim Perbankan Islam di Malaysia.³⁴

BANK KERJASAMA RAKYAT MALAYSIA

Skim Perbankan Islam atau dikenali sebagai Sistem Perbankan Syari'ah mula diperkenalkan di Bank Kerjasama Rakyat Malaysia (Bank Rakyat) pada 5 Mei 1993 yang bermula di empat buah cawangannya.³⁵ Skim yang dilancarkan ini merujuk kepada sistem perbankan dan kewangan Islam yang diusahakan oleh sebuah bank koperasi tanpa mengandungi unsur-unsur riba. Antara prinsip-prinsip Syari'ah yang digunapakai dalam amalan Bank Rakyat ialah *al-wadi'ah*, *al-mudārabah*, *al-*

³² BMMB, *Bank Muamalat Malaysia Berhad*, t.t.

³³ BMMB.

³⁴ Temubual dengan Tuan Haji Sabar bin Abd Rahman, Ketua Jabatan Operasi dan IT, BMMB pada 10 Februari 2000 di pejabatnya di Menara Bumiputera, Jalan Melaka, KL.

³⁵ Bank Rakyat, "Melalui Liku Sejarah Bank Rakyat", *Majalah Rakyat*, Bil. 13, 1994, *Idem*, *Laporan Tahunan 1993*.

murābahah, al-rahn, bay' al-'Īnah dan sebagainya.³⁶ Sejak pelancaran Skim perbankan tersebut, proses transformasi dari sistem perbankan konvensional kepada sistem perbankan Islam secara keseluruhannya berjalan berperingkat-peringkat. Sehingga akhir 1995, 40 daripada 62 buah cawangan Bank Rakyat telah beroperasi secara perbankan Islam sepenuhnya.³⁷ Berikutan dari itu, kesemua cawangannya yang ditubuhkan selepas pelancaran Skim Perbankan Islam tidak lagi menawarkan kemudahan-kemudahan perbankan berasaskan konvensional. Iltizam ini adalah untuk memastikan supaya sistem perbankan Islam yang berasaskan kepada prinsip-prinsip muamalat Islam dilaksanakan sepenuhnya dalam operasi perbankan di Bank Rakyat.³⁸

PERKONGSIAN UNTUNG DAN RUGI DALAM AMALAN PERBANKAN ISLAM

Sistem perkongsian untung dan rugi adalah mekanisme alternatif kepada sistem perbankan konvensional yang berasaskan kepada riba. Sistem perkongsian ialah metode-metode, kaedah-kaedah dan mekanisme-mekanisme yang selari dengan rangka kerja ekonomi Islam yang bebas daripada amalan bunga dalam sistem urusan bank dan kewangan Islam. Secara amalnya, masyarakat Islam tidak berupaya melarikan diri daripada transaksi yang berasaskan kepada riba selama mana institusi-institusi perbankan dan kewangan konvensional yang berasaskan kepada riba masih beroperasi. Untuk mengatasi masalah ini para fuqaha³⁹ dan sarjana ekonomi Islam⁴⁰ telah

³⁶ Dinsman, "Sistem Perbankan Syari'ah di Bank Rakyat", *Dewan Masyarakat*, Januari 1994, hal. 8-10.

³⁷ Bank Rakyat, *Misi Baru Wawasan Baru*, t.t., hal. 10.

³⁸ Temubual dengan En. Jamlus Mahat, Pegawai Perhubungan Korporat Bank Rakyat pada 16 Oktober 1998 di Bank Rakyat, Jalan Tangsi, Kuala Lumpur.

³⁹ Lihat umpamanya penulisan al-Kāsānī, *Badā'i' al-Ṣanā'i' fī Tartīb al-Sharā'i'*, J. 8, Maṭba'ah Jamāliyyah, Qāherah, t.t., h. 3602; Ibn Qudāmah, *al-Mughnī*, J. 5, Maktabah al-Jumhuriyyah al-'Arabiyyah, t.t., h. 32-33; al-Zurqānī, *Sharḥ Muwatta' Mālik*, J. 3, Maktabah al-Kulliyah al-Azhariyyah, Qāherah, 1979, h. 158; al-Sha'rānī, *al-Mīzān al-Kubrā*, Jil. 2, Dār al-Fikr, 1981, h. 92; Ibn Rushd, *Bidāyah al-Mujtahid wa Niḥāyah al-Muqtaṣid*, J. 2, Maṭba'ah Hassan, Qāherah, t.t., h. 303.

⁴⁰ Umpamanya lihat Muhammad Nejatullah Siddiqi, *Partnership and Profit Sharing in Islamic Law*, The Islamic Foundation, Leicester, UK, 1985, h. 22; *Idem*, *Banking Without Interest*, The Islamic Foundation, Leicester, UK, 1988; *Idem*, *Issues in Islamic Banking*, The Islamic Foundation, Leicester, 1983; Ahmad al-Najjar, "Islamic Banks: A Model and The Challenge" dalam Altaf Gauhar (ed.), *The Challenge of Islam*, Islamic Council of Europe, London, 1978, h. 221-234; *Idem*, *al-Madkhāl Ila al-Nazariyyah al-Iqtisādiyyah fī al-Manhaj al-Islām*, Dār al-Fikr, 1973; *Idem*, *Bunūk Bilā Fawā'id Ka Istirātijyyah Li al-Tanmiyyah al-Iqtisādiyyah wa al-*

mengemukakan pelbagai bentuk transaksi alternatif yang selari dengan syariah iaitu keuntungan atau pulangan kepada setiap pihak di dalam sesuatu akad adalah di dalam bentuk kadar (nisbah) seperti 1/2, 1/3 dan 1/4 dan kerugian akan ditanggung oleh pihak pembiaya (pemilik) modal (*ṣāhib al-māl*) yang bergantung kepada sumbangan modal mereka.⁴¹

Secara teorinya, mekanisme-mekanisme utama dalam sistem perkongsian untung rugi yang menjadi alternatif kepada institusi riba di dalam sistem urusan bank dan kewangan konvensional ialah *mudārabah* (*profit sharing*) dan *sharikah* atau *mushārahah* (*partnership*) yang merupakan dua bentuk akad usahasama.⁴² Selain daripada sistem perkongsian untung dan rugi, beberapa metode lain juga telah diajukan untuk menggantikan riba (bunga) daripada ekonomi. Metode-metode tersebut,

Ijtima'iyah, Jāmi'ah Malik 'Abd al-'Aziz, Jeddah, 1972; Muhammad Baqir al-Sadr, *al-Bank al-Lārabawi fī al-Islām*, Dār al-Ta'āwun, Beirut, t.t.; Rafiq al-Misri, *Masraf al-Tanmiyyah al-Islām*, Mu'assasah al-Risalah, Beirut, 1981; Gharib al-Jamal, *al-Maṣarif wa al-'Amal al-Maṣrafiyyah fī al-Shari'ah al-Islamiyyah wa al-Qanūn*, Dār al-Itihād al-'Arabi, Qāherah, 1971; Muhammad 'Abd Allāh al-'Arabi, "Contemporary Bank Transactions and Islam's View There On" dalam *Islamic Review*, (London, 1966), h. 10-16; Muhammad Abdul Mannan, "Islam and Trend in Modern Banking" dalam *Islamic Review*, (January 1969), h. 28-33; (November-December 1969), h. 5-10; Ziauddin Ahmed, *Concept and Models of Islamic Banking*, Karachi, 1984; Muhammad Hamidullah, "A Suggestion for an Interest-free Islamic Monetary Fund" dalam *Islamic Review*, (June 1955), h. 11-12; S. M. Imamuddin, "*Bayt al-Māl* and Banks in the Medieval Muslim World" dalam *Islamic Culture*, Vol. XXXV, 1961, h. 12-60; Waqar Masood Khan, *Towards an Interest-free Islamic Economic System*, Leicester, UK, 1985; Atau Hoque (ed.), *Readings in Islamic Banking*, Islamic Foundation Bangladesh, 1987; Muhammad Uzair, "Some Conceptual and Practical Aspects of Interest-Free Banking" dalam Khurshid Ahmad (ed.), *Studies in Islamic Economics*, The Islamic Foundation, Leicester, 1980, h. 37-57; Ziauddin Ahmed, et al (eds.), *Money and Banking in Islam*, Institute of Policy Studies, Islamabad, 1983.

⁴¹ Lihat al-Kāsānī, *op. cit.*, J. 8, h. 3602; al-Sarakhsī, *al-Mabsūt*, J. II, Maṭba'ah al-Sa'ādah, Qāherah, 1324H., h. 157; Ibn Rushd, *op. cit.*, J. 2, h. 303; al-Marghinānī, *al-Hidāyah*, J. 3, Muṣṭafā al-Bābī al-Halabi, Qāherah, t.t., h. 202-215; al-Jaziri, *Kitāb al-Fiqh 'Alā al-Madhāhib al-Arba'ah*, J. 3, Dār al-Fikr, t.t., h. 34; Muhammad al-Sharbinī al-Khaṭib, *Mughnī al-Muḥtāj*, J. 2, Muṣṭafā al-Bābī al-Halabi, Qāherah, 1377H., h. 309.

⁴² Lihat M. Umer Chapra, *Towards A Just Monetary System*, Leicester, 1986, h. 165-166; Mohamed Ariff, "Introduction" dan M. N. Siddiqi, "Islamic Approach to Money and Banking and Monetary Policy - A Review" dalam Mohamed Ariff (ed.), *Monetary and Fiscal Economics of Islam*, International Centre for Research in Islamic Economics, King Abdul Aziz University, Jeddah, 1983, h. 10, 25-38.

antaranya, ialah *al-ijārah* (*leasing*), sewa beli (*al-ijārah thumma al-bay'*), *al-bay' bithaman ājil* (BBA) dan *al-murābahah* (*mark-up*).⁴³

Sistem perkongsian untung dan rugi adalah satu rangka kerja yang menjelaskan peranan relatif modal dan keusahawanan yang tidak dianggap sebagai faktor-faktor yang terpisah dan mempunyai asas yang berbeza dari segi pulangan. Sebaliknya kedua-dua faktor itu mempunyai asas yang seragam dalam kes pulangan tersebut. Dalam Islam, modal dianggap sebagai faktor buruh yang tersimpan yang terkandung di dalamnya suatu barangan dan digunakan dalam proses pengeluaran barangan lain. Pulangan kepada modal sama ada dalam bentuk keuntungan⁴⁴ atau sewa mengikut jenis modal.⁴⁵ Sementara usahawan (*entrepreneur*) ialah tenaga manusia yang mengolah, mengurus, mentadbir dan memiliki faktor-faktor pengeluaran lain seperti tanah, modal dan buruh dalam aktiviti pengeluaran. Usahawan bertanggungjawab terhadap perjalanan aktiviti pengeluaran dan pulangan kepadanya adalah dalam bentuk keuntungan lebih setelah semua pulangan diagihkan kepada faktor-faktor lain yang terlibat di dalam aktiviti tersebut. Dengan perkataan lain, pulangan kepada usahawan adalah bergantung kepada kebolehan, kemampuan, ketekunan dan pengalamannya dan dia tidak boleh dipertanggungjawabkan untuk menanggung kerugian, jika berlaku, yang bukan disebabkan oleh kecuaiannya dan kelalaiannya.⁴⁶

Pendekatan ini sangat berbeza dengan pendekatan sistem ekonomi konvensional yang menekankan keunggulan modal dan memberikannya satu nilai yang tetap dan

⁴³ Metode-metode yang kedua ini telah disarankan oleh sesetengah ahli ekonomi Islam supaya penggunaannya pada tahap yang minimum kerana ia boleh membuka pintu riba daripada belakang iaitu apabila metode utama atau perkongsian untung dan rugi tidak boleh diamalkan. Lihat M. Umer Chapra, *Ibid.*, h. 166-173; Report of the Council of Islamic Ideology (Pakistan), "Elimination of Interest from the Economy" dalam Ziauddin Ahmed, et al (eds.), *Money and Banking in Islam*, h. 225.

⁴⁴ Majoriti ahli-ahli ekonomi Islam menerima modal sebagai salah satu faktor dalam proses pengeluaran. Lihat umpamanya, Mālik b. Nabī, *al-Muslim fī 'Ālam al-Iqtisād*, Dār al-Shurūq, Beirut, 1972, h. 81; Ibrāhīm al-Ṭaḥāwī, *al-Iqtisād al-Islāmī: Madhhaban wa Nizaman wa Dirāsah Muqāranah*, J. 1, Majma' al-Buḥūth al-Islāmiyyah, Qāherah, 1974, h. 227; Maḥmūd Abū al-Su'ūd, *Khuṭūṭ Ra'isiyyah fī al-Iqtisād al-Islāmī*, Maktabah al-Manār al-Islāmiyyah, Kuwait, 1968, h. 54-55; M. N. Siddiqi, *Muslim Economic Thinking: A Survey of Contemporary Literature*, Leicester, 1981, h. 11; Muhammad Uzair, *op. cit.*, h. 38-39; Muḥammad Bāqir al-Ṣadr, *Iqtisādunā*, Dār al-Kitāb al-Lubnānī, Beirut, 1983, h. 398-397; Ahmadur Rahman Alavi, "An Introduction to the Economic Philosophy of Islam" dalam *Islamic Literature* (Lahore), Vol. II (4), April 1950, h. 25-35.

⁴⁵ Monzer Kahf, *The Islamic Economy*, Indiana, 1978, h. 33-37.

⁴⁶ Muḥammad Bāqir al-Ṣadr, *op. cit.*, h. 396-397; Ibrāhīm al-Ṭaḥāwī, *op. cit.*, J. 1, h. 277; Muhammad Uzair, *op. cit.*, h. 39; Ahmad al-Najjār (1973), *op. cit.*, h. 106.

semulajadi⁴⁷ tanpa mengambil kira risiko dan ketidakpastian yang dihadapi oleh usahawan. Secara perbandingannya, Islam telah mengambil perhatian tentang keadilan dan bukannya perlindungan terhadap sebarang kepentingan tertentu.

Penggantian sistem urusan bank dan kewangan yang berasaskan kepada riba, kepada sistem yang berasaskan kepada perkongsian untung dan rugi tidak sahaja menggantikannya dari sudut teknikal, tetapi mesti menggunakan mekanisme-mekanisme pembiayaan yang sesuai dengan keperluan Syariah dan masyarakat Islam. Selanjutnya aktiviti-aktiviti kewangan itu harus diarahkan untuk mencapai objektif kebajikan sosio-ekonomi Islam. Objektif-objektif ini secara ringkasnya dapatlah dikatakan sebagai pertumbuhan ekonomi yang akan memansuhkan kemiskinan, keadilan pengagihan pendapatan dan kekayaan, dan peluang pekerjaan yang cukup kepada rakyat jelata.⁴⁸

Kewujudan bank dan institusi kewangan Islam bukan setakat kejayaan mereka menghapuskan riba dan mendapatkan keuntungan daripada operasi dan pelaburan yang dibuat, tetapi meliputi sejauh manakah mereka telah mencapai objektif sosio-ekonomi yang diperlukan oleh masyarakat Islam. Umpamanya dalam bentuk memobilisasikan tabungan, peningkatan keusahawanan yang meluas, kecekapan menggunakan tabungan yang bertujuan memenuhi keperluan utama (asasi) masyarakat Islam, mengurangkan pemusatan kekayaan di tangan segelintir individu dan kestabilan kewangan. Meskipun semua perkara tersebut tidak dapat dicapai dalam tempoh singkat, tetapi sekurang-kurangnya mereka terus berusaha untuk mencapainya dalam jangka panjang. Ini adalah kerana orientasi kebajikan sosio-ekonomi menjadi cabaran kepada bank-bank dan institusi-institusi kewangan Islam yang bebas daripada amalan riba.

OPERASI PERBANKAN ISLAM

Bank Islam Malaysia Berhad, umpamanya, adalah sebuah bank perdagangan yang menjalankan operasinya mengikut lunas-lunas Syarak. Seperti bank-bank perdagangan yang lain, perjalanan perniagaan dan operasi Bank Islam Malaysia adalah berbentuk sebuah institusi perantaraan antara dua kumpulan pelanggan. Kumpulan pelanggan pertama adalah penyimpan-penyimpan. Mereka terdiri daripada orang-orang perseorangan, Jabatan-jabatan Kerajaan dan Badan-badan Berkanun, syarikat-syarikat swasta dan seumpamanya. Kumpulan ini menyimpan wang mereka dalam bank. Tanpa wang simpanan mereka, bank tidak dapat menjalankan perniagaan dan operasinya terutama dengan kumpulan pelanggan kedua yang akan diterangkan di bawah. Ada di

⁴⁷ Lihat umpamanya P. A. Samuelson, *Economics*, McGraw-Hill Book Co., New York, 1977, h. 597-607.

⁴⁸ M. Umer Chapra (1986), *op. cit.*, h. 107-117.

antara mereka yang menyimpan dengan tujuan keselamatan dan keselesaan menggunakan wang mereka, dan ada pula yang menyimpan dengan tujuan untuk berkongsi keuntungan dengan bank mengikut cara-cara yang dihalalkan oleh syara'.

Kumpulan pelanggan kedua adalah peminjam-peminjam atau pelabur-pelabur yang ingin menggunakan wang simpanan dalam bank untuk tujuan projek perniagaan atau pelaburan mereka bagi memperolehi keuntungan. Kumpulan ini juga terdiri daripada orang-orang perseorangan, badan-badan, syarikat-syarikat dan seumpamanya. Tanpa projek perniagaan atau pelaburan mereka bank juga tidak dapat menjalankan perniagaannya. Dengan itu jelaslah bahawa bank memberikan khidmat perantara kepada kedua-dua kumpulan di atas, bank mempunyai hak dan tanggungjawab yang tertentu terhadap kedua-dua pihak ini. Hukum dan peraturan syara' yang menjadi landasan perjalanan dan operasi bank adalah bertujuan memberi keadilan kepada semua pihak yang terlibat dengan perniagaan bank. Berikut dijelaskan bentuk-bentuk perniagaan yang dijalankan oleh Bank Islam dengan kumpulan penyimpan dan kumpulan pelabur atau pengguna wang.⁴⁹

A. JENIS-JENIS SIMPANAN

Dalam hubungan dengan penyimpan-penyimpan, Bank berusaha supaya mereka membuat simpanan wang mereka dalam Bank ini. Bank menyediakan tiga jenis kemudahan simpanan kepada pelanggan-pelanggannya.

i. Akaun Semasa⁵⁰

Bank menerima deposit daripada penyimpan-penyimpan yang inginkan penjagaan selamat dan kemudahan penggunaan wang mereka dalam bentuk Simpanan Akaun Semasa di bawah hukum *al-Wadi'ah*. Bank meminta keizinan penyimpan-penyimpan untuk menggunakan wang mereka selama mana wang itu tersimpan dengannya. Penyimpan-penyimpan berhak mengeluarkan sebahagian atau semua baki simpanan mereka bila-bila mereka kehendaki, dan dalam hal ini Bank memberi jaminan untuk mengembalikan baki tersebut. Semua manfaat dan keuntungan daripada penggunaan baki simpanan penyimpan-penyimpan adalah menjadi hak Bank. Bank memberi Buku Cek dan lain-lain khidmat biasa mengenai Akaun Semasa kepada penyimpan-penyimpan.

⁴⁹ BIMB, *Penubuhan dan Operasi*, Kuala Lumpur, 1989, hal. 14-15.

⁵⁰ *Ibid.*, hal. 16.

ii. Akaun Simpanan *Wadi'ah*⁵¹

Bank menerima deposit daripada penyimpan-penyimpan yang inginkan penjagaan selamat dan kemudahan penggunaan wang mereka dalam bentuk Akaun Simpanan di bawah prinsip *al-Wadi'ah*. Bank meminta keizinan penyimpan-penyimpan untuk menggunakan wang mereka selama wang itu tersimpan dengannya. Penyimpan-penyimpan berhak mengeluarkan sebahagian atau semua baki simpanan mereka bila-bila mereka kehendaki, dan dalam hal ini Bank memberi jaminan untuk mengembalikan baki tersebut. Semua manfaat dan keuntungan daripada penggunaan baki simpanan penyimpan-penyimpan adalah menjadi hak Bank. Walau bagaimanapun, berbeza dengan Akaun Semasa, Bank bercadang akan memberikan mengikut budi bicaranya sendiri sebahagian daripada keuntungan yang diperolehi daripada penggunaan baki simpanan Akaun Simpanan kepada penyimpan-penyimpan berkenaan dari masa ke semasa. Bank memberi Buku Simpanan dan lain-lain khidmat biasa mengenai Akaun Simpanan kepada penyimpan-penyimpan.

iii. Perkhidmatan ATM⁵²

Bank juga memberikan perkhidmatan "*Automated Teller Machine*" (ATM) kepada pemegang-pemegang akaun simpanan melalui akaun SMART BIMB. Kaedah pengendalian kemudahan ini adalah sama seperti yang diterangkan dalam operasi Akaun Simpanan *Wadi'ah* di atas kecuali pemberian buku simpanan yang digantikan dengan pengeluaran kad SMART. Ini bermakna rekod akaun-akaun mereka akan dipindahkan ke dalam kad.

iv. Akaun Pelaburan Am⁵³

Bank menerima wang dari penyimpan-penyimpan yang bermaksud untuk melabur melalui Bank dalam bentuk akaun Pelaburan berasaskan prinsip *al-Mudārabah*. Dengan demikian Bank menjadi pengusaha dan penyimpan menjadi pemilik modal; dan kedua-duanya bersetuju membahagi keuntungan yang diperolehi dari usaha Bank melaburkan wang simpanan berkenaan. Pada masa ini Bank bercadang akan menawarkan nisbah pembahagian untung pada kadar 70 peratus kepada penyimpan dan 30 peratus kepada Bank. Tawaran nisbah pembahagian untung ini boleh diubah oleh Bank dari masa ke semasa. Di bawah hukum *al-Mudārabah*, simpanan pelaburan yang dibuat oleh pelanggan dengan Bank dikehendaki ditetapkan tempohnya. Bank

⁵¹ *Ibid.*, hal. 16-17.

⁵² BIMB, *Organisasi dan Operasi*, Kuala Lumpur, 1996, hal. 11.

⁵³ *Ibid.*, hal. 11-12.

bercadang akan menerima simpanan bagi tempoh-tempoh 1, 3, 6, 9, 12, 15, 18, 24, 36, 48, 60 bulan dan ke atas. Penyimpan tidak mencampuri pengurusan pelaburan wangnya. Jika pelaburan Bank menghadapi kerugian penyimpan menanggung kesemua kerugian tersebut.

v. Akaun Pelaburan Khas⁵⁴

Bank juga menerima deposit daripada para pelanggan dari sektor kerajaan dan korporat yang terpilih di dalam bentuk Akaun Pelaburan Khas di bawah prinsip *al-mudārabah*. Pelaburan modal dan nisbah pembahagian keuntungan boleh dirundingkan antara Bank dan setiap pelanggan.

vi. Akaun Simpanan *Mudārabah*⁵⁵

Bank juga memperkenalkan satu produk baru yang dikenali sebagai Akaun Simpanan *Mudārabah*. Akaun ini merupakan akaun pelaburan yang diubahsuai sebagai akaun simpanan dan diuruskan di bawah prinsip *al-mudārabah*. Selain pulangan pelaburan dan kemudahan pengoperasian akaun simpanan, pelanggan mendapat manfaat Pelan Takaful Keluarga Berkelompok yang mendapat perlindungan selama 24 jam sehari di seluruh dunia jika berlaku kematian.

B. JENIS-JENIS PEMBIAYAAN DAN PELABURAN⁵⁶

Bank menyediakan pelbagai jenis pembiayaan, bentuk pelaburan dan khidmat kepada peminjam, rakan pelabur dan pelanggan-pelanggannya. Jenis-jenis pembiayaan, pelaburan dan khidmat ini mungkin terhad pada tempoh awal penubuhan Bank, tetapi akan dipertimbangkan dari masa ke semasa. Bahagian ini memberikan keterangan ringkas mengenai jenis-jenis pembiayaan dan pelaburan yang khusus berkaitan dengan pelaksanaan projek, memperolehi harta dan modal pusingan. Bentuk-bentuk pembiayaan perdagangan dan jenis-jenis khidmat yang lain akan diterangkan dalam Bahagian-bahagian yang berikut:

Bank boleh menyediakan pembiayaan dan pelaburan bagi kegiatan-kegiatan pengeluaran ekonomi yang tidak bertentangan dengan kehendak-kehendak Syarak. Faktor-faktor lain yang menentukan pembiayaan dan pelaburan yang disediakan oleh Bank termasuklah:

⁵⁴ *Ibid.*, hal. 12-13.

⁵⁵ *Ibid.*, hal. 13.

⁵⁶ *Ibid.*, hal. 13-21; *Idem, Penubuhan dan Operasi*, hal. 18-28; *Idem. Organisation and Operations*, Kuala Lumpur, 1995, hal. 12-20.

- * Viabiliti (kedudukan keuntungan) projek berkenaan
- * Kedudukan wang simpanan dan kemampuan Bank; dan
- * Polisi Bank mengenai pembiayaan dan pelaburannya.

Dari segi bentuk pembiayaan dan pelaburan bolehlah dibayangkan bahawa pembiayaan dan pelaburan Bank antara lain meliputi tiga bidang am, iaitu:

- * Membiayai atau melabur dalam sesuatu projek atau bahagian-bahagian dari projek tersebut seumpama projek-projek pengeluaran pertanian, binaan, perkilangan, perdagangan dan khidmat;
- * Membiayai pelanggan bagi memperolehi harta tetap sama ada yang bergerak atau yang tidak bergerak seperti tanah, kilang dan loji, bangunan termasuk rumah serta alat jentera dan pengangkutan; dan
- * Membiayai pelanggan dari segi kehendak modal pusingan seumpama memperolehi dan memegang stok dan inventori seperti alat ganti, bahan-bahan mentah dan barang setengah siap.

Dipandang dari sudut jangka masa, pembiayaan dan pelaburan yang dibuat oleh Bank bolehlah dibahagikan kepada tiga kumpulan, iaitu: Jangka pendek, iaitu yang tempohnya kurang dari 1 tahun; Jangka sederhana, iaitu yang tempohnya antara 1 hingga 3 tahun; dan Jangka panjang, iaitu yang tempohnya melebihi 3 tahun.

Bank menyediakan pembiayaan dan pelaburan seperti yang dijelaskan di atas dengan berlandaskan kepada hukum-hukum Syari'ah. Di bawah ini diperturunkan secara ringkas sebilangan daripada bentuk-bentuk pelaburan dan pembiayaan yang disediakan oleh Bank mengikut landasan-landasan tersebut.

i. Pembiayaan Projek Berasaskan *al-Mudārabah*

Hukum *al-mudārabah* boleh diikuti oleh Bank bagi pembiayaan projek. Ciri-ciri terpenting pembiayaan yang berlandaskan hukum seperti berikut. Bank (pemilik modal) menyediakan keseluruhan wang tunai bagi membiayai projek dan pelanggan (pengusaha) mengurus dan mengusahakannya. Nisbah pembahagian keuntungan antara Bank dan pelanggan dipersetujui dan dimeteraikan dalam perjanjian. Bank tidak mencampuri pengurusan projek, tetapi boleh mengawasi dan membuat susulan. Kerugian, jika berlaku, ditanggung oleh Bank kecuali jika disebabkan oleh kecuaiian, penyelewengan atau penyalahgunaan oleh pengusaha.

ii. Pembiayaan Projek Berasaskan *al-Mushārah*

Bank juga boleh membiayai projek dengan berlandaskan kepada hukum *al-Mushārah*. Ciri-ciri utama pembiayaan mengikut hukum ini seperti berikut. Bank dan pelanggan atau pelanggan-pelanggan bersama-sama menyumbangkan pembiayaan projek secara usaha sama. Nisbah pembahagian keuntungan antara Bank dan pelanggan atau pelanggan-pelanggan dipersetujui dan dimeteraikan dalam perjanjian. Nisbah ini tidak semestinya selaras dengan nisbah sumbangan pembiayaan masing-masing. Bank akan menyertai pengurusan projek tersebut, kecuali jika Bank memberi keizinan kepada pelanggan atau pelanggan-pelanggan sahaja untuk menjalankan pengurusan. Kerugian, jika berlaku, ditanggung bersama oleh Bank dan pelanggan atau pelanggan-pelanggan mengikut nisbah sumbangan pembiayaan masing-masing.

iii. Pembiayaan Memperolehi Harta Berasaskan Jualan Dengan Tambahan Untung

Dalam urusan membiayai pelanggan bagi memperolehi harta tetap, sama ada yang tidak bergerak seperti tanah dan rumah atau yang bergerak seperti alat jentera dan pengangkutan, Bank boleh menjalankan operasinya berlandaskan kepada hukum Jualan Dengan Tambahan Untung. Unsur-unsur utama pembiayaan bentuk ini adalah seperti berikut. Bank membeli harta yang dikehendaki oleh pelanggan. Bank menjual harta tersebut kepada pelanggan dengan harga yang dipersetujui oleh kedua belah pihak yang meliputi: kos asal harta tersebut yang dibayar oleh Bank; dan tambahan untung Bank

iv. Pembiayaan Memperolehi Harta Berasaskan Jualan Harga Tangguh

Dalam urusan seperti yang dinyatakan dalam Surat Kredit Berasaskan Jualan Dengan Tambahan Untung (*al-murābahah*), jika sekiranya pihak pelanggan ingin menanggung bayaran harga harta tersebut sehingga suatu tempoh yang tertentu, atau menjelaskan harga tersebut secara ansuran, maka Bank bolehlah melandaskan operasinya berlandaskan hukum Jualan Harga Tangguh. Ciri-ciri terpenting operasi ini adalah seperti berikut. Bank membeli harta yang dikehendaki oleh pelanggan. Persetujuan antara Bank dan pelanggan dicapai mengenai tempoh penangguhan bayaran atau cara bayaran ansuran. Bank menjual harta tersebut kepada pelanggan dengan harga yang dipersetujui oleh kedua belah pihak yang meliputi: kos asal harta tersebut yang dibayar oleh Bank; dan tambahan untung Bank.

v. Pembiayaan Memperolehi Kegunaan Atau Khidmat Harta Berasaskan Sewaan

Dalam hubungan membiayai pelanggan bagi memperolehi kegunaan atau khidmat sesuatu jenis harta tetap Bank boleh melakukannya dengan berpandukan kepada hukum Sewaan jika sekiranya pihak pelanggan lebih cenderung kepada kaedah pembiayaan ini. Langkah-langkah kaedah pembiayaan ini adalah seperti berikut. Bank membeli harta yang hendak digunakan oleh pelanggan. Bank menyewakan harta tersebut kepada pelanggan mengikut tempoh, kadar sewaan serta syarat-syarat lain yang dipersetujui oleh kedua belah pihak.

vi. Pembiayaan Memperolehi Harta Berasaskan Sewa-Jual (*al-Ijārah Thumma al-Bay'i* / AITAB)

Selanjutnya jika sekiranya di samping mendapatkan pembiayaan bagi memperolehi kegunaan dan khidmat Sewaan seperti yang diterangkan di atas pelanggan ingin juga memiliki harta tersebut pada akhir tempoh sewaannya, maka Bank bolehlah menyediakan kemudahan ini dengan berlandaskan kepada hukum Sewa-Jual. Langkah-langkah utama kemudahan ini adalah seperti berikut. Bank membeli harta yang hendak digunakan oleh pelanggan. Bank menyewakan harta tersebut kepada pelanggan mengikut tempoh kadar sewaan serta syarat-syarat lain yang dipersetujui oleh kedua belah pihak. Bank dan pelanggan bersetuju supaya Bank menjualkan harta berkenaan kepada pelanggan dengan diambil kira jumlah bayaran sewaan yang dijelaskan oleh pelanggan sebagai sebahagian daripada paras harga tersebut.

vii. Pembiayaan Kehendak Modal Pusingan Berasaskan Jualan Dengan Tambahan Untung

Bank boleh memberi kemudahan untuk membiayai kehendak modal pusingan pelanggan-pelanggan. Kemudahan ini boleh diberikan terutama bagi membiayai kehendak modal pusingan pelanggan untuk memperolehi dan memegang stok dan inventori, alat ganti, bahan-bahan mentah dan barang setengah siap. Pembiayaan ini disediakan dengan berlandaskan kepada hukum Jualan Dengan Tambahan Untung. Langkah-langkah kaedah pembiayaan adalah seperti berikut. Bank membeli barang yang dikehendaki oleh pelanggan. Bank menjual barang tersebut kepada pelanggan pelanggan dengan harga yang dipersetujui oleh kedua belah pihak yang meliputi: kos asal barang tersebut yang dibayar oleh Bank; dan tambahan untung Bank.

C. JENIS-JENIS PEMBIAYAAN PERDAGANGAN

Selain daripada menyediakan kemudahan pembiayaan dan pelaburan untuk pelaksanaan projek, pembiayaan untuk memperolehi harta dan pembiayaan kehendak modal pusingan, Bank juga menyediakan kemudahan dan khidmat pembiayaan perdagangan kepada pelanggan-pelanggannya. Kemudahan dan khidmat pembiayaan perdagangan ini disediakan oleh Bank bagi memenuhi kehendak-kehendak pembiayaan perdagangan sama ada perdagangan luar negeri atau dalam negeri. Ada beberapa jenis kemudahan dan khidmat pembiayaan perdagangan yang boleh disediakan oleh Bank. Dalam bahagian ini akan disebutkan beberapa jenis sahaja sebagai contoh.

SURAT KREDIT (*LETTER OF CREDIT*)

Bank menyediakan kemudahan dan khidmat surat kredit kepada pelanggan-pelanggannya. Kemudahan dan khidmat ini biasanya diperlukan oleh pelanggan-pelanggan yang menjalankan perdagangan luar negeri berkaitan dengan usaha memberi dan mengimport barang dari negara asing. Bank boleh memberi kemudahan dan khidmat ini dengan berlandaskan mana-mana satu daripada tiga hukum berikut mengikut kesesuaian kehendak pelanggan, iaitu *al-wakālah*, *al-mushārah* dan jualan dengan tambahan untung (*al-murābahah*).

i. Surat Kredit Berasaskan *al-Wakālah*

Bank boleh mengeluarkan surat kredit dengan berlandaskan hukum *al-Wakālah*. Keterangan ringkas mengenai kemudahan dan khidmat ini adalah seperti berikut. Pelanggan memberitahu Bank tentang jenis dan sifat-sifat barang yang hendak diimport atau dibeli serta syarat-syarat pengeluaran surat kredit. Pelanggan membayar harga barang tersebut dengan sepenuhnya kepada Bank, dan Bank menerima bayaran tersebut dan meletakkannya dalam akaun deposit dengan berlandaskan hukum *al-Wadi'ah*. Bank seterusnya mengeluarkan surat kredit berkenaan.

Apabila Bank menerima dokumen-dokumen atau makluman melalui telex mengenai perundingan surat kredit berkenaan, Bank menjelaskan bayaran dengan menggunakan wang pelanggan dari akaun deposit yang telah disebutkan. Bank mengenakan ke atas pelanggan komisyen berlandaskan hukum upahan dan perbelanjaan mengurus yang berkaitan dengan kemudahan dan khidmat surat kredit. Bank menyerahkan dokumen-dokumen bersangkutan kepada pelanggan.

ii. Surat Kredit Berasaskan *al-Mushārah*

Bank boleh juga mengeluarkan surat kredit dengan berlandaskan hukum *al-Mushārah*. Keterangan ringkas kaedah kemudahan dan khidmat ini adalah seperti berikut. Pelanggan memberitahu Bank tentang jenis dan sifat-sifat barang yang hendak diimport atau dibeli serta syarat-syarat pengeluaran surat kredit. Pelanggan membayar sebahagian daripada harga barang tersebut kepada Bank, dan Bank menerima bayaran tersebut serta meletakkannya dalam akaun deposit dengan berlandaskan hukum *al-Wadī'ah*. Pelanggan dan Bank bersetuju untuk berkongsi mengimport atau membeli barang tersebut berlandaskan hukum *al-Mushārah* dan memeteraikan perjanjian yang mengandungi syarat-syarat perjanjian pelaburan berasaskan *al-Mushārah* seumpama sumbangan bahagian modal masing-masing nisbah pembahagian untung dan sebagainya. Bank seterusnya mengeluarkan surat kredit berkenaan. Apabila Bank menerima dokumen-dokumen atau maklumat melalui telex mengenai perundingan surat kredit berkenaan, Bank menjelaskan bayaran dengan menggunakan wang pelanggan dari akaun deposit yang disebutkan di atas dan bahagian sumbangan modalnya sendiri. Bank mengenakan komisyen ke atas pelanggan berlandaskan hukum Upahan dan perbelanjaan mengurus yang berkaitan dengan kemudahan dan khidmat surat kredit. Bank menyerahkan dokumen-dokumen bersangkutan kepada pelanggan, dan pelanggan berusaha menjualkan barang berkenaan mengikut perjanjian yang dimeteraikan. Apabila barang itu terjual dan memperolehi keuntungan pelanggan dan Bank membahagikan keuntungan ini mengikut perjanjian yang dimeteraikan.

iii. Surat Kredit Berasaskan Jualan Dengan Tambahan Untung (*al-Murābahah*)

Sebagai pilihan ketiga Bank boleh juga mengeluarkan surat kredit dengan berlandaskan kepada hukum Jualan Dengan Tambahan Untung. Langkah-langkah yang diikuti seperti berikut.

Pelanggan memberitahu Bank tentang jenis dan sifat-sifat barang yang hendak diimport atau dibeli serta syarat-syarat pengeluaran surat kredit. Pelanggan merundingkan dengan Bank supaya Bank bersetuju membeli barang tersebut, dan kemudian menjualkan barang itu kepadanya berlandaskan hukum Jualan Dengan Tambahan Untung. Bank seterusnya mengeluarkan surat kredit berkenaan. Apabila Bank menerima dokumen-dokumen atau maklumat melalui telex mengenai perundingan surat kredit berkenaan, Bank menjelaskan bayaran dengan menggunakan wangnya sendiri. Bank kemudian menjual barang tersebut kepada pelanggan berlandaskan hukum Jualan Dengan Tambahan Untung. Bank mengenakan komisyen ke atas pelanggan berlandaskan hukum Upahan dan perbelanjaan mengurus yang berkaitan dengan kemudahan dan khidmat surat kredit.

iv. Surat Jaminan (*Letter of Guarantee*)

Bank menyediakan kemudahan dan khidmat surat jaminan untuk pelanggan-pelanggan yang memerlukan kemudahan bentuk ini. Kemudahan ini biasanya diperlukan oleh pelanggan berhubung dengan tanggungjawabnya bersabit dengan sesuatu hutang atau pelaksanaan sesuatu tugas terhadap pihak yang lain. Kemudahan dan khidmat ini disediakan oleh Bank dengan berlandaskan kepada hukum Jaminan Hutang dan Pelaksanaan Kerja. Kaedah penyediaan kemudahan dan khidmat ini adalah seperti berikut. Pelanggan membuat permohonan kepada Bank supaya Bank mengeluarkan surat jaminan terhadap tanggungjawab pelanggan mengenai sesuatu hutangnya atau pelaksanaan sesuatu tugasnya terhadap pihak yang ketiga.

Bank mengeluarkan surat jaminan kepada pihak yang ketiga di mana Bank bersetuju menerima tanggungjawab menjelaskan hutang pelaksanaan sesuatu tugas pelanggan jika sekiranya pelanggan gagal menunaikan tanggungjawabnya. Bank mungkin mengkehendaki pelanggan meletakkan sejumlah deposit yang diterima di bawah prinsip *al-wadi'ah* dan pelanggan dikenakan yuran dan lain-lain perbelanjaan mengurus yang berkaitan dengan kemudahan dan khidmat ini.

v. Pembiayaan Modal Pusingan Di Bawah Prinsip *al-Murābahah*

Pelanggan boleh meminta Bank menyediakan pembiayaan untuk keperluan modal pusingannya bagi membeli stok dan inventori, alat ganti, bahan-bahan mentah dan barang separuh siap. Bank memberi pembiayaan ini di bawah prinsip *al-murābahah*. Dalam urusan ini, Bank terlebih dahulu membeli atau melantik pelanggan sebagai wakilnya untuk membeli barang yang dikehendaki bagi pihaknya dan membayar harga belian tersebut dari dananya sendiri. Bank kemudiannya menjual barang tersebut kepada pelanggan pada harga yang dipersetujui yang meliputi harga asal barang tersebut dan untung Bank, dan membenarkan pelanggan membayar harga jualan tersebut secara tangguh bagi tempoh 30, 60 atau 90 hari atau satu tempoh masa lain mengikut keadaan.

vi. Pengsekuritian dan Bil Penerimaan Islam (*IAB-Import*) (Kontrak: *Bay' al-Dayn* / Perniagaan Hutang)

Pembiayaan modal pusingan *al-murābahah* seperti dalam (v.) di atas mewujudkan hutang (*dayn*) dan hutang ini boleh disekuritian (diniagikan). Dalam hal ini Bank Islam mengeluarkan Bil Pertukaran dan dipersetujui oleh pelanggan. Bil ini akan dikeluarkan pada amaun harga jualan Bank sepenuhnya. Pelanggan perlu menjelaskannya pada tarikh matang pembiayaan berkenaan. Bil Pertukaran yang dipanggil Bil Penerimaan Islam (*Islamic Accepted Bill / IAB*) ini boleh diniagikan di pasaran kedua (sekunder) mengikut garis panduan-garis panduan tertentu.

vii. Pengsekuritian dan Pembiayaan Eksport (IAB-Eksport) (Kontrak: *Bay' al-dayn* / Perniagaan Hutang)

Bank Islam boleh memberi kemudahan pembiayaan eksport dan jualan di bawah prinsip *bay' al-dayn*. *Bay' al-dayn* atau perniagaan hutang adalah kemudahan pembiayaan jangka pendek di mana Bank membeli hak pelanggan ke atas hutang yang biasanya disekuritkan dalam bentuk Bil Pertukaran. Menurut kemudahan pembiayaan ini, seseorang pengeksport yang mengkehendaki kemudahan ini akan menyediakan dokumen-dokumen eksport seperti yang dikehendaki oleh kontrak jualan atau surat kredit. Pelanggan mengemukakan dokumen-dokumen berkenaan untuk dibeli oleh Bank. Oleh kerana dokumen-dokumen eksport ini akan dihantar kepada pembeli di luar negara, Bank memintu pengeksport mengeluarkan satu Bil Pertukaran lain kepada Bank (untuk dibayar oleh Bank) yang sekarang dipanggil Bil Penerimaan Islam-Eksport (IAB-Eksport). Bil Penerimaan Islam - Eksport ini boleh diniagakan di pasaran sekunder.

viii. Pembiayaan Semula Kredit Eksport Secara Islam (*Islamic Eksport Credit Refinancing*) (Kontrak: *Bay' al-Dayn* / Perniagaan Hutang)

Jika item eksport memenuhi senarai barang dan panduan-panduan lain Bank Negara Malaysia (BNM) di bawah skim promosi eksport "pembiayaan semula eksport kredit", maka Bank Islam meminta pelanggan mengeluarkan Bil Pertukaran yang dijadikan "Lien" kepada Bil Penerimaan Islam Eksport. Bil Pertukaran ini yang sekarang dikenali sebagai Bil Pertukaran Gantian (*Substitution Bill of Exchange*) kemudiannya akan dijual kepada Bank Negara Malaysia pada kadar pembiayaan semula yang istimewa. BNM akan memberitahu kadar pembiayaan semula ini dari semasa ke semasa jika ada perubahan.

D. KHIDMAT-KHIDMAT YANG LAIN⁵⁷

Di samping kemudahan-kemudahan dan khidmat-khidmat yang telah dijelaskan dalam bahagian-bahagian yang lalu, Bank juga menyediakan pelbagai khidmat lain yang biasa disediakan oleh bank-bank perdagangan dan tidak menyalahi Syari'ah. Memadailah disebutkan sahaja di sini beberapa contoh khidmat tersebut, iaitu Pengiriman dan pemindahan wang, jual-beli matawang asing, pelaburan/pengurusan portfolio, khidmat pemegang amanah (*trustee*) dan khidmat syarikat penama (*nominee company*) dan jual-beli cek kembara.

⁵⁷ *Ibid.*, hal. 20.

KESIMPULAN

Daripada perbincangan di atas dapatlah disimpulkan bahawa Sistem Perbankan Islam di Malaysia yang mula dilaksanakan pada tahun 1983 dan telah melalui beberapa tahap perkembangan boleh dianggap maju dan seiring dengan sistem perbankan konvensional. Sistem Perbankan Islam ini juga dilihat mampan dalam memberikan perkhidmatan dan penawaran produk yang berdaya maju serta membantu meningkatkan sumbangan dalam pembangunan ekonomi negara.